

Joanna Szewczyk-Kowalczyk

Uniwersytet Łódzki

E-MAIL: joanna.szewczyk@uni.lodz.pl ORCID: 0000-0003-3797-8806

Pamięć jako kategoria pedagogiczna

Motyw pamięci – indywidualnej, zbiorowej, kulturowej i technologicznej – od wieków stanowi jedno z centralnych zagadnień humanistyki i nauk społecznych. W pedagogice pytanie o pamięć pojawia się zawsze tam, gdzie rozważamy procesy uczenia się, konstruowania tożsamości, a także przekazywania tradycji i wartości. Niniejszy tom, wyrastający z obrad konferencji naukowej, podejmuje to szerokie spektrum pytań i prób odpowiedzi, łącząc perspektywy filozoficzne, psychologiczne, edukacyjne i kulturowe.

Współczesna refleksja nad pamięcią przebiega w kilku równoległych nurtach. Z jednej strony trwa debata nad klasycznymi koncepcjami filozoficznymi, które – jak pokazuje analiza Johna Locke’a czy Otto Ranka – wciąż inspirują badaczy do stawiania pytań o fundamenty tożsamości i kreatywności. Z drugiej strony, dynamiczny rozwój neuronauk i psychologii poznawczej pozwala z coraz większą precyzją opisywać procesy pamięciowe oraz ich zaburzenia, co znajduje praktyczne przełożenie na dydaktykę i wsparcie uczniów. Kolejny wymiar refleksji otwiera współczesna kultura cyfrowa, w której pamięć zyskuje nowe formy i zagrożenia: od zjawiska „cyfrowej amnezji” po redefinicję studenckich strategii uczenia się. Wreszcie, w dobie wojen i kryzysów, pamięć historyczna nabiera szczególnego znaczenia, stając się narzędziem podtrzymywania tożsamości narodowej i moralnej wspólnoty.

Tom został podzielony na cztery części, odzwierciedlające te właśnie porządki.

W części pierwszej – *Pamięć w ujęciu filozoficznym i kulturowym* – Rafał Tryścień rekonstruuje klasyczną teorię Johna Locke’a dotyczącą tożsamości osobowej i zestawia ją ze współczesnymi badaniami neurokognitywnymi. Autor stawia pytania o metafizyczne podstawy identyczności oraz o rolę pamięci powiązanej z pierwszoosobową perspektywą w konstytuowaniu poczucia „ja”. Z kolei Agnieszka Janiszewska analizuje twórczość artystyczną

w koncepcji Otto Ranka, zestawiając jego psychologię pamięci z przykładami literackimi i kulturowymi. Pokazuje, jak pamięć i nieświadomość stają się źródłem ekspresji artystycznej, a także w jakim stopniu kategoria ta może być inspirująca dla refleksji pedagogicznej.

Drugą część tomu – *Pamięć i procesy poznawcze w edukacji* – otwiera artykuł Beaty Kunat, poświęcony pamięci prospektywnej w pracy pedagoga. Autorka łączy perspektywę psychologii poznawczej z doświadczeniem akademickim, wskazując, jak zdolność planowania i pamiętania o przyszłych zobowiązaniach wpływa na realizację projektów badawczych. Joanna Zalewska natomiast koncentruje się na pamięci w uczeniu się matematyki, omawiając funkcje pamięci sensorycznej, roboczej i długotrwałej oraz trudności, jakie pojawiają się na poszczególnych etapach zapamiętywania. Proponuje szereg strategii dydaktycznych – od technik mnemotechnicznych po gry edukacyjne – które mogą wspierać uczniów i redukować lęk matematyczny. Z kolei Natalia Bednarska przedstawia deficyt pamięci roboczej w ADHD, ukazując jego znaczenie dla funkcjonowania poznawczego, emocjonalnego i społecznego. Przywołuje bogaty materiał empiryczny i wskazuje, w jaki sposób znajomość mechanizmów pamięciowych może pomóc w pracy pedagogicznej i terapeutycznej z osobami z ADHD. Barbara Klasieńska i Justyna Miko-Giedyk dopełniają tę część tomu, prezentując badania nad tym, jak uczniowie i studenci pamiętają swoich nauczycieli. Autorki analizują obraz nauczyciela utrwalony w pamięci biograficznej młodych ludzi, wskazując zarówno na czynniki kształtujące pozytywne wspomnienia, jak i na doświadczenia trudne, mające wpływ na dalsze postawy wobec edukacji.

Trzecia część – *Pamięć w kulturze cyfrowej i praktykach akademickich* – podejmuje aktualne wyzwania związane z technologiami. Weronika Karaś analizuje zjawisko „cyfrowej (nie)pamięci”, zestawiając medialne narracje o zagrożeniach z wynikami badań nad efektami korzystania ze smartfonów i internetu. Autorka proponuje krytyczne spojrzenie na „efekt Google” czy „cyfrową amnezję”, wskazując na konieczność dalszych badań i refleksji pedagogicznej. Z kolei zespół studencki z Uniwersytetu Gdańskiego (Koło Naukowe Na Styku) w artykule *Kognitywna kartografia...* opisuje różnorodne strategie notowania stosowane przez studentów. Autorzy sięgają do teorii rozszerzonego umysłu, pamięci transakcyjnej i map myśli Tony’ego Buzana, aby pokazać, że notowanie może być nie tylko techniką wspierającą pamięć, ale też przestrzenią kreatywnej autoekspresji.

Czwarta część tomu – *Pamięć zbiorowa i historyczna* – zawiera artykuł Tetiany Zolotarenko, poświęcony internetowym projektom biograficznym realizowanym w Ukrainie w czasie wojny. Autorka opisuje platformy gro-

madzące świadectwa życia i działalności nauczycieli, wskazując ich rolę w zachowywaniu pamięci historycznej narodu i budowaniu tożsamości wspólnotowej. Tekst ukazuje pamięć jako narzędzie oporu i edukacji patriotycznej, a zarazem jako element kultury cyfrowej służącej przyszłym pokoleniom.

Autorzy zebranych w tomie tekstów prezentują różnorodne perspektywy badawcze, a zarazem spójnie wpisują się w interdyscyplinarną debatę nad pamięcią. Filozoficzne analizy sąsiadują tu z opracowaniami psychologiczno-pedagogicznymi, a refleksja teoretyczna łączy się z opisami praktyk dydaktycznych i akademickich. Ta wielogłosowość stanowi o wartości tomu: pokazuje, że pamięć nie jest wyłączną domeną jednej dyscypliny, lecz polem spotkania wielu tradycji badawczych.

W części końcowej znalazły się materiały kronikarskie i recenzyjne: napisane przez Martynę Jarotę i Hannę Krocak sprawozdanie z Letniej Szkoły Młodych Pedagogów i Pedagożek, z której wyrósł niniejszy tom oraz recenzja książki Jean Twenge *Pokolenia...* (Smak Słowa, 2024) autorstwa Pawła Ciołkiewicza. Autor w sposób niezwykle erudycyjny i zarazem przystępny prowadzi czytelnika przez kluczowe wątki publikacji, osadzając je w szerokim kontekście socjologicznym i pedagogicznym. Odwołania do klasycznych prac Maurice’a Halbwachsa i Karla Mannheima nadają recenzji nie tylko walor historyczny, lecz także pokazują trwałość i aktualność kategorii pamięci zbiorowej i pokolenia jako kategorii analitycznych. Ciołkiewicz umiejętnie streszcza obszerne dzieło, wskazując jednocześnie punkty szczególnie interesujące z perspektywy polskiego czytelnika – np. porównania między amerykańskimi a polskimi „boomerami” czy pokoleniem X. Podkreśla najważniejsze walory publikacji Twenge, ale nie idealizuje jej bez zastrzeżeń – wskazuje na arbitralność wyznaczania granic pokoleniowych czy trudności w prostym przekładaniu amerykańskich kategorii na grunt polski.

Mam nadzieję, że niniejszy tom stanie się inspiracją zarówno dla badaczy pamięci w jej różnych wymiarach, jak i dla praktyków edukacji poszukujących wskazówek, jak wspierać procesy pamięciowe uczniów, jak chronić pamięć kulturową i historyczną oraz jak krytycznie podchodzić do wyzwań, jakie niesie era cyfrowa. Pamięć, choć wielowymiarowa i niejednoznaczna, pozostaje kluczem do rozumienia człowieka – jego przeszłości, teraźniejszości i przyszłości.